

Af Susanne Idun Mørch,
lektor ved VIA University College,
Pædagoguddannelsen
JYDSK i Århus

Praksisfortællinger gør os klogere

Praksisfortællinger er et nemt og tilgængeligt redskab til dokumentation, vidensbasering og vidensdeling i hverdagen, for vi omgiver os med fortællinger hele tiden. Her handler det om at få arbejdet med dem sat i system og om at få øje på de forskellige nuancer og perspektiver, de kan bidrage med. Da kan ikke blot personalet og brugeren, men også mange andre få gavn af den viden, der udvikles.

Den samme fortælling kan fortælles på mange måder, afhængigt af øjnene, der ser.

Hvorfor praksisfortællinger

I institutionens eller det sociale tilbuds hverdagsliv fortæller vi om det pædagogiske arbejde, om vores relationer, om overraskelser, om det der virker og om vores sorger og bekymringer i en lang række situationer.

I de senere år har der været stor interesse for fortællinger i pædagogisk arbejde. Først var det livshistorien, der tiltrak sig opmærksomhed, og i de sidste år er praksisfortællingen kommet til og har vundet fodfæste.

Praksisfortællinger er fortællinger om udvalgte situationer i pædagogisk praksis, fortalt af praktikerne selv. Jeg tilføjer *pædagogiske*, når de omhandler situationer i pædagogisk arbejde, og fordi de har et stort pædagogisk potentiale. Både i forhold til udvikling og kvalificering og i forhold til at synliggøre arbejdet i forskellige sammenhænge.

Dokumentation

Praksisfortællingen giver mulighed for at evaluere og kvalificere, synliggøre og dokumentere pædagogisk arbejde på en måde, der på én gang er kendt og er en del af hverdagen og på samme tid er udtryk for en videnskabelig teori og metode.

Praksisfortællingen matcher således kravene om dokumentation med en tilgang, der ikke koncentrerer sig om, hvad der kan måles og vejes, men om det pædagogiske

møde mellem pædagogen, brugeren og andre samarbejdspartnere.

Den stiller sig dermed ikke tilfreds med simple svar på simple spørgsmål, men søger at rumme den kompleksitet og bevægelse, der kendetegner pædagogisk arbejde. Praksisfortællingen fortælles, for at nogen kan blive klogere.

Fortællingens virkemidler og typer

En praksisfortælling skal både handle om pædagogisk praksis OG være en fortælling, dvs. at den også er æstetisk i sit udtryk og må rumme fortællingens særlige karakteristika og virkemidler.

Fortællingen handler altid OM noget. Den har et fokus, en pointe, og den foregår i en særlig kontekst.

Indlederen introducerer fortællingens hovedemne, og skal vække tilhørerens interesse. Man skal vide, at der nu skal fortælles, og hvad man skal høre (læse) noget om.

I *orienteringen* gives den nødvendige baggrundsviden, så man kan forstå fortællingens kontekst. Ikke for få informationer, ikke for mange, men lige tilpas.

I *handlingssekvensen* foregår selve handlingen. Her gengives, hvad der skete i den situation, man fortæller om.

I *evalueringen og afslutningen* afrundes fortællingen, og *pointen* afsløres. Her tydeliggøres meningen med, at fortællingen er blevet fortalt.

Fortællingen skal desuden vække en grad af spænding, forventning, glæde, sorg eller undren. Det er det særlige, der gør, at andre, også udenforstående, har mulighed for at identificere sig med fortællingens indhold og personerne i deri. Det gør fortællingen til et stærkt virkemiddel, når den enkelte pædagog eller personalegruppen vil udvikle sin praksis og ikke mindst, når den anvendes som dokumentation.

Forskellige typer af fortællinger er anvendelige i forskellige sammenhænge.

Forskellige typer af fortællinger er anvendelige i forskellige sammenhænge. På samme måde kan den samme fortælling fortælles på mange måder, afhængigt af øjnene, der ser. Man kan dermed arbejde videre med fortællingens udtryk, og man kan f.eks. få til opgave at lede efter fortællinger, der giver et mere ressourcepræget indtryk af brugeren.

Fortællingstyperne kan hver især bidrage til at blive klogere på pædagogisk arbejde og til at dokumentere forskellige aspekter af det.

Jørgens hverdag – en beskrivelse

Jørgen er en 50årig senhjerneskadet mand, som bor i en beskyttet lejlighed. Han får støtte til at tilrettelægge sin hverdag og til at håndtere de psykiske problemer, der er fulgt i kølvandet på den hjerneblødning, han fik for 10 år siden.

Jørgen drev i mange år en større virksomhed og var en meget aktiv og ambitiøs person. Han var gift, havde to børn, et dejligt hus og en god økonomi. Hjerneblødningen ødelagde dele af Jørgens sprogcenter, og sygdommen medførte en stor krise for Jørgen og familien.

Han blev i de følgende år indlagt gentagne gange med svære psykoser, hvor han var stærkt selvskadende. Han blev skilt og mistede kontakten til sine børn. I dag drømmer han om at få sit gamle liv tilbage, og man kan mærke, at han bliver meget vred, når han mærker det store skel mellem drømmene og det liv, han lever i dag.

Jørgens hverdag er endnu kun en beskrivelse, der kan give anledning til overvejelser om, hvordan fortællinger om arbejdet med ham kunne se ud under forskellige overskrifter.

Solskinshistorien og succesfortællingen

Begge disse fortællingstyper er nogle, man gerne vil vise omverden. Begge har den positive og givende situation som udgangspunkt, men fra to forskellige perspektiver.

I *solskinshistorien* er det brugeren, der er helten i fortællingen. Pædagogen illustrerer, hvordan vedkommende beriges gennem arbejdet og mødet med brugeren. Solskinshistoriens vigtigste funktion ligger i dens positivt afsmittende effekt. *Du fortæller om dengang, du havde Jørgen med på kunstmuseum, og han glad fortalte om de forskellige kunstnere og deres udtryk.*

I modsætning til *solskinshistorien* har *succesfortællingen* pædagogens målrettede og systematiske indsats i hovedrollen. Pædagogen er med andre ord helten i fortællingen, der f.eks. viser, hvordan brugeren kan motiveres til en bestemt handling. *Succesfortællingen* er velegnet som dokumentation af pædagogisk arbejde, fordi den viser, hvordan det ønskede mål nås. *Du fortæller om, hvordan din nøje planlagte indsats*

Susanne Idun Mørch

Susanne Idun Mørch er cand. psych. og lektor ved VIA University College, Pædagoguddannelsen JYDSK i Århus og arbejder desuden i videncenterprogrammet Socialpædagogisk faglighed i VIA. Hun efterlyser i denne sammenhæng pt. samarbejdsinstitutioner til et udviklingsprojekt om praksisfortællinger som dokumentation af socialpædagogisk faglighed. Interesserede kan henvende sig til sim@viauc.dk

Susanne er desuden forfatter til en række lærebøger inden for det pædagogiske område.

Praksisfortællingen giver mulighed for at evaluere og kvalificere, synliggøre og dokumentere pædagogisk arbejde på en måde, der på én gang er kendt og er en del af hverdagen og på samme tid er udtryk for en videnskabelig teori og metode.

omkring Jørgens afasi, nu bærer frugt. Succesfortællingen kalder dog også på refleksion og evaluering, fordi den rejser væsentlige pædagogiske spørgsmål om forholdet mellem styring og medbestemmelse, frihed og kontrol.

Vanefortællingen og kontrastfortællingen

Vanefortællingen er negativt ladet og er ikke i sit udgangspunkt ressourcerorienteret. Den kendetegnes ved en ureflektet og stemplende beskrivelse af brugeren. Den er dermed ikke i sig selv befordrende for udvikling af pædagogisk praksis, men det er vigtigt, at den ikke gøres ”forbudt”.

I et sundt personalesamarbejde bør der både være plads til positive og negative fortællinger. Men man har som leder, kollega eller medstuderende en forpligtelse til at hjælpe fortælleren med at undersøge andre perspektiver og muligheder. F.eks. ved at søge efter *kontrastfortællinger*, der fungerer som modvægt til negativiteten.

Vanefortællingen egner sig således kun til offentliggørelse, hvor den ledsages af undersøgende refleksioner. Da kan den tjene til at illustrere følelsesmæssige problemstillinger i forbindelse med pædagogisk arbejde. *Du fortæller om din irritation over Jørgens evindelige gentagelser af de samme spørgsmål til din kollega, som lytter til dig og beder dig være opmærksom på situationer, hvor Jørgen faktisk bryder sit mønster.*

Vendepunktfortællingen

Vendepunktfortællingen er karakteriseret ved, at forløbet med brugeren *pludselig tager en ny positiv drejning, og pædagogen oplever en ny erkendelse eller ny forståelse.*

Det kræver åbenhed. Man skal have øje for det overraskende og opleve det som noget positivt. Det giver anledning til refleksioner over, hvad der skaber overraskelsen. *Pludselig en dag reagerer Jørgen på en helt ny*

måde, da du spørger ind til, hvad han kunne tænke sig at lave. Han har masser af planer.

Vendepunktfortællingen er altså særlig relevant, hvor pædagoger ønsker at undersøge og evaluere egen praksis, og den kan sammen med succesfortællingen anvendes til at diskutere forholdet mellem det spontane og det planlagte. Den kan også fortælles som et modstykke til vanefortællingen.

Den følelsesorienterede fortælling

Den følelsesorienterede fortælling sætter særligt fokus på pædagogens følelser i forbindelse med oplevelser i arbejdet, og dens formål er at forløse, reflektere og bearbejde disse følelser. Det er en vigtig del af det psykiske arbejdsmiljø, at der er rum til at fortælle om følelsesmæssige belastninger.

Den følelsesorienterede fortælling sætter særligt fokus på pædagogens følelser i forbindelse med oplevelser i arbejdet, og dens formål er at forløse, reflektere og bearbejde disse følelser.

Den følelsesorienterede fortælling kan med sine identifikationsmuligheder være med til at skabe følelsesmæssigt fællesskab og solidaritet i personalegruppen. Den fortælles naturligvis i et fortroligt rum og bør derfor være omgærdet af en tilsvarende etik. *Du indser i din snak med din kollega, at du i virkeligheden er dybt berørt af Jørgens skæbne, og at årsagen til din irritation kan findes heri.*

I en mere anonymiseret, skriftlig form kan den dokumentere vanskelige problemstillinger i pædagogisk arbejde og understrege behovet for, at arbejdspladsen etablerer støttende foranstaltninger, f.eks. supervision.

Den problemorienterede fortælling

Den problemorienterede fortælling er ligesom den følelsesorienterede fortælling fyldt med følelser, stemninger og oplevelser. Men her er hovedfokus på de problemstillinger, der kalder på fortsatte refleksioner over, hvordan man kan handle på nye måder.

Den problemorienterede fortælling afsluttes ikke med en konkret pointe eller et resultat. Pointen er eftersøgningen af den bedste fortsættelse. *Du fortæller dine kolleger om dine overvejelser om, hvor varsom man skal være for ikke at vække Jørgens vrede og selvdestruktivitet. Hvor langt kan man gå?*

Dermed er den også et vigtigt led i at vise kompleksiteten i pædagogisk arbejde og at nå frem til mere eksemplariske fortællinger.

Jeres egen form

Hvis ikke arbejdet med praksisfortællinger skal blive en kedelig ekstrabyrde, er det vigtigt, at personalegruppen finder den form, der på den ene side matcher nutidens krav om dokumentation og vidensdeling og på den anden side de muligheder, ressourcer og behov, der ligger inden for rammerne af arbejdet.

Der findes tillige mange muligheder for at lægge særlige perspektiver ind over arbejdet med praksisfortællinger. Man kan f.eks. have som formål at synliggøre de forskellige vinkler i det tværfaglige samarbejde, eller i højere grad at sætte fokus på brugerperspektivet. Man kunne også have konflikter som særligt tema i en periode.

Ind i hverdagen

Det første skridt i retning af at arbejde mere systematisk med praksisfortællinger kan være i en periode at sætte fokus på, hvor der fortælles, hvor meget der fortælles, hvad der fortælles, og hvorfor der fortælles.

Hvilke typer går igen? Hvilken viden formidles? Hvem får del i den viden og de spørgsmål, der formidles? Hvem gør ikke?

Det første skridt i retning af at arbejde mere systematisk med praksisfortællinger kan være i en periode at sætte fokus på, hvor der fortælles, hvor meget der fortælles, hvad der fortælles, og hvorfor der fortælles.

Kunne man med fordel skabe mere strukturerede rum for nogle af disse fortællinger f.eks. på personalemødet, i overlap eller andet? Er der viden, som fortjener at blive synliggjort i større sammenhænge i en mere permanent (skriftlig) form? Til hvem og hvor?

Det næste skridt kunne være at arbejde med fortælling og skriftlighed. De fleste institutioner og sociale tilbud kan opvise en sand mangfoldighed af skriftlighed i logbøger, journaler, i forbindelse med konferencer og meget andet. Findes der allerede fortællinger i materialet? Eller kunne man hente materiale her, der i en bearbejdet form kunne anvendes som dokumentation i forskellige sammenhænge?

Finder man sin egen form og giver den en plads i hverdagen, kan arbejdet med praksisfortællinger blive en kilde til udvikling og dokumentation af institutionens eller det sociale tilbuds værdier og pædagogiske indsats, såvel internt som eksternt.

I en mere anonymiseret, skriftlig form kan den følelsesorienterede fortælling dokumentere vanskelige problemstillinger i pædagogisk arbejde.

Læs mere

Pædagogiske praksisfortællinger af Susanne Idun Mørch (red.) ved forlaget Academica (2004).

Du kan også læse mere og deltage i debatten på: www.praksisfortaellinger.academica.dk og blog.praksisfortaellinger.academica.dk